

Nakladnička djelatnost Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : kratak pregled

Koštić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:507084>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2023./2024.

Ana Košić

**Nakladnička djelatnost Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu: kratak pregled**

Završni rad

Mentor: dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, izv. prof.

Zagreb, srpanj 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

Sadržaj.....	iv
1. Uvod.....	1
2. Nakladnička djelatnost.....	2
2.1. Kratak prikaz razvoja nakladništva.....	3
2.2. Elektroničko nakladništvo.....	4
2.3. Nakladništvo u Hrvatskoj.....	6
3. Kratka povijest hrvatskih knjižnica.....	8
4. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK).....	12
4.1. Povijest i razvoj NSK.....	12
4.2. NSK i nakladnici.....	14
4.3. Publikacije Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.....	16
4.3.1. Tiskane publikacije.....	16
4.3.2. Elektroničke publikacije.....	19
4.3.3. Glas NSK.....	20
5. Zaključak.....	21
6. Literatura.....	23
Sažetak.....	25
Summary.....	26

1. Uvod

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) kamen je temeljac hrvatske kulturne baštine i znanstvenog istraživanja. Svoje korijene bilježi još od 1607. godine kao knjižnica Isusovačkog kolegija na Gornjem gradu koja se smatra pretečom današnje NSK. Osim svoje opsežne arhivske i bibliografske funkcije Knjižnica ima značajnu izdavačku djelatnost koja pridonosi širenju znanstvenog i kulturnog znanja.

Nakladnička djelatnost NSK-a obuhvaća širok raspon publikacija, uključujući časopise, bibliografije, (e-)kataloge i monografije, koji služe povećanju dostupnosti i vidljivosti hrvatske literature, istraživanja i povijesnih dokumenata. Izradom pažljivo odabranih publikacija, kako samostalno tako i u suizdavanju, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu ne samo da podupire akademsku zajednicu, već i čuva i promiče bogatu hrvatsku književnu i kulturnu ostavštinu na nacionalnoj i svjetskoj razini.

Materijali i mediji na kojima su zapisivani tekstovi evoluirali su od glinenih pločica pa do današnjih digitalnih formata, ali je svrha ostala nepromjenjiva – širiti informacije i omogućiti lakšu dostupnost te ih ostavljati novim generacijama. Nove informacijske i komunikacijske tehnologije omogućuju brz razvoj elektroničkog nakladništva, a kako su u pitanju velike baze podataka gotovo da mrežne knjižare imaju ulogu knjižnica.

Ovaj će rad iznijeti kratak pregled same nakladničke djelatnosti i industrije, njezinu povijest i razvoj u svijetu pa tako i u Hrvatskoj, a poseban naglasak staviti suvremenom elektroničkom nakladništvu. Osim toga rad će dati kratki pregled povijesti knjižnica u Hrvatskoj i fokusirati se na Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu. Glede same Knjižnice temelj ovoga rada je na njezinoj izdavačkoj djelatnosti (tiskane i elektroničke) i nakladničkim uredima koji djeluju u sklopu institucije.

2. Nakladnička djelatnost

Hrvatska enciklopedija (Nakladništvo, 2024) definira nakladništvo/izdavaštvo kao „djelatnost kojom pisano djelo postaje dostupno javnosti, a uključuje pribavljanje i odabir rukopisa, uređivanje, grafičko i likovno oblikovanje, organizaciju tiska, promidžbenu djelatnost te distribuiranje.“ Pojmovi nakladništvo i izdavaštvo u ovom će se radu koristiti kao istoznačnice iako postoji značenjska razlika.¹ Ono se danas može podijeliti na tradicijski shvaćeno nakladništvo i elektorničko nakladništvo. Prema Clark i Phillips (2017) nakladništvo je u službi i pisaca beletristike koji svoja djela mogu prodati u milijune primjeraka, i autora stručnih knjiga koje neće doživjeti prodaju u više od stotinjak primjeraka. Upravo birajući klijente, vrstu literature, čitateljsku publiku time afirmirajući svoju ponudu i stvarajući vlastiti profil te prepoznatljivost na tržištu. Iz navedenoga se može izvući zaključak da kvantiteta nije prvobitnost ovoga područja. Velagić (2013) o nakladničkim kućama izdvaja da su prvenstveno zaokupljene širenjem informacija, ideja, estetskih diskursa i dr. koji će se tek izdavačkom akcijom materijalizirati i doći javnosti u pristup.

Zanimljiva činjenica koju ističu Clark i Philips (2017) govori o pojmu „autorsko djelo“ umjesto uvriježenog pojma „knjiga“. Naime nakladnička industrija prije će upotrijebiti prvi naziv jer mnogi postupci koje ona obavlja nisu isključivo vezani uz čin izdavanja knjiga (pr. objavljivanje baza podataka referentne literature), k tome još postaje sve zahtjevnije definirati što sve čini knjigu.

U svojoj knjizi *Uvod u nakladništvo* Velagić (2013) detaljno analizira nakladnički profil koji je vremenom sazrijevao. Naime kao prva slika nakladništva dominirala je intelektualna pozadina njihova rada jer su nakladnici uživali povlastice onoga segmenta zajednice odgovornog za obrazovanje društva i popularizaciju znanja i pisane riječi. Nakladnik je taj koji financijski ulaže i uzima rizik posla, tako da je, kako napominje autor, korištenje trenutanih ili određenih pojava, trendova, političkih ili društvenih situacija nužno za nakladničke kuće. Slučaj preuzimanja odgovornosti i rizika je kada autori ili osobe/ustanove žele financirati izdavanje te preuzimaju troškove, a finalni proizvod može se ili besplatno dijeliti ili prodavati

¹ Izraz *izdavač* označava pojedinca ili organizaciju koja pokreće izdavanje neke jedinice knjižnične građe i pritom ne snosi troškove za njezinu izradbu, dok se pojam *nakladnik* referira na pojedinca ili organizaciju koja se brine o izdavanju jedinice knjižnične građe i snosi troškove izdavanja i tiskanja, tj. objavljivanja (Hebrang Grgić i Barbarić, 2023. prema: Knjižničarstvo. // Struna: hrvatsko strukovno nazivlje. Dostupno na: <http://struna.ihj.hr/browse/?pid=49&l=a>)

po niskim cijenama i tada prihodi prodaje nakladniku nisu bitni (Clark i Phillips, 2017). Ubrzo se oblikuje konkretnija perspektiva izdavaštva kao poduzetništva i nadasve industrije.

Osim toga nakladnike možemo definirati i kao trgovcima intelektualnim vlasništvom. Dakle na današnji se izdavački profil može gledati kao na kulturnu i ekonomsku djelatnost koja u knjizi vidi (ne)materijalno dobro na nacionalnoj/globalnoj razini te proizvod kao svaki drugi industrijski produkt kojim se trguje. Velagić zaključuje: „Nakladnik ne može poslovati ni bez ugleda, jer u konačnici nakladništvo jest posao s idejama, ni bez dobiti, jer bi bankrotirao.“

Ako se dotakne problem zarade i prihoda ove industrije, Clark i Philips u knjizi *O nakladništvu iznutra* (2017) spominju da se dodatni prihod može ostvariti putem raznih licencnih ugovora na temelju kojih druge domaće i inozemne organizacije mogu koristiti produkt izdavača na različite načine, na različitim jezicima i medijima.

2.1. Kratak prikaz razvoja nakladništva

Događaj koji bi se mogao nazvati pokretnicom izdavaštva nije određen i teško da bi se jedan mogao izdvojiti kao takav. Već u antici, kako objašnjava Velagić (2013), postojala je mogućnost kupovine prijepisa rukopisa koja se nastavila i u Rimskom Carstvu. Ciceron spominje Tita Pomponija Atika kao nakladnika (ujedno i prva osoba koja se smatra nakladnikom) koji je radio s autorima na uređivanju tekstova, imao organiziranu prepisivačku radionicu, nadzirao točnost prepisanih tekstova, brinuo o prodaji i bio organizator javnih čitanja (Hebrang Grgić, 2018). Velagić (2013), referirajući se na Thomasa (2002), navodi da se konkretan primjer umnožavanja rukopisne ostavštine prije tiskarskog stroja može vidjeti u prepisivanju sveučilišnih udžbenika na europskim sveučilištima krajem 13. stoljeća. Nasuprot tome izum tiskarskoga stroja Johannes Gutenbergova događaj je koji je činjenično promijenio i obilježio razvoj knjižara, a uveo pojam naklade.

U drugoj polovici 15. stoljeća „[t]iskare su potisnule skriptorije, pri čemu je tijekom nekoliko desetljeća sustav proizvodnje unikatne knjige za jednog kupca zamijenjen sustavom usporedne proizvodnje većeg broja istovjetnih knjiga za različite kupce“ (Velagić, 2013). Bolje iskorištavanje vremena i sredstava dovelo je do tiskanja većeg broja knjiga i smanjivanja njihove cijene. No Velagić (2013) će upozoriti da ipak do podjele djelatnosti dolazi naknadno (u 16. stoljeću) imajući na umu da je do tada jedna osoba obavljala cijeli posao (od stjecanja rukopisa do prodaje tiskane knjige). Kao specijalizirana profesija nakladništvo će se afirmirati u 19. stoljeću kada će nakladnik dobiti status poduzetnika odgovornog za investicije i aktivizacije. Autor povijesni razvoj izdavaštva zaključuje spomenom prvog međunarodnog

ugovora o zaštiti autorskih prava – Bernske konvencije iz 1886. koju smatra i preduvjetom „globalne ekonomije knjige“.

2.2. Elektroničko nakladništvo

Pojava elektroničkog nakladništva paralelna je razvoju informacijskih i komunikacijskih tehnologija, no prema Velagiću et al. (2017) takve tehnologije same za sebe ne čine nakladništvo. Tako gledano elektroničko nakladništvo ne može se svrstati kao opozicija tradicionalno shvaćenom nakladništvu kako je navedeno u Hrvatskoj enciklopediji (Nakladništvo, 2024): „Tradicijski se pod nakladništvom podrazumijevalo izdavanje knjiga i časopisa, a u suvremeno doba obuhvaća i elektroničko, tj. digitalno nakladništvo te, u širem smislu, nakladništvo nosača zvuka i slike (odnosno glazbenih i filmskih djela te videoigara).“ Produkcija je takve industrije elektronička publikacija „kao urednički oblikovanih, proizvedenih ili prikupljenih medijskih sadržaja koje putem interneta objavljuju u svrhu javnog informiranja, zabave ili obrazovanja“ (Pravilnik o uvjetima za upis u upisnik pružatelja elektroničkih publikacija, 2024).

Prvi objekt (ili produkt) koji se povezuje uz pojam elektroničkog izdavaštva i knjižarstva bila bi e-knjiga, iako Velagić et al. (2017) navode kako se različiti optički i magnetni mediji kao što su diskete, CD-ovi/DVD-ovi ponekad smatraju prvim oblicima elektroničke knjige. Nadalje se u tekstu spominje godina osnutka e-knjige, 1971., uz koju se veže projekt *Gutenberg* koji se smatra prvim pravim osmišljenim projektom ostvarenja značajne baze elektroničkih tekstova. Riječ je o pretipku *Deklaracije neovisnosti* Sjedinjenih Američkih Država koja se prepisuje Michaelu Hartu kao prve elektronički objavljene knjige. Njegova zamisao e-knjiga imala je za cilj i svrhu istosti kao i tiskana inačica knjiga. Dakle izvor obrazovanja, zabave, ugodno čitanje, ali njezino bi korištenje bilo besplatno, neograničeno i bez ograničenja namjere. Projekt *Gutenberg* djeluje i danas te prihvaća samo donacije e-knjiga koje nisu trenutno zaštićena autorskim pravima u SAD-u (Project Gutenberg, 2024).

Razvitkom elektroničkog nakladništva nastaju/razvijaju se mnogi formati zapisa elektroničke publikacije za razne uređaje i čitače. No osim njena tekstualnog oblika e-knjiga može biti i slikovna datoteka, datoteka s oznakama (RTF, TEX, PDF), datoteka Microsoft Worda (DOCX), kao mrežno mjesto i dr. Za standardizaciju zapisa elektroničke knjige nužan je jedinstveni standard zapisa elektroničke knjige (Sudarević, 2019). Tim ciljem na globalnoj razini djeluje (ili barem nastoji stvoriti standardizirani oblik) EPUB (*Electronic Publication*) - format distribucije i razmjene elektroničkih publikacija i dokumenata koji pruža način

predstavljanja, pakiranja i kodiranja strukturiranog i semantički poboljšanog *web* sadržaja (uključujući HTML, CSS, SVG i ostale izvore) za distribuciju u spremniku jedne datoteke (International Digital Publishing Forum, 2017). Ili po Velagiću (2013): „EPUB omogućava nakladnicima proizvodnju i slanje jedne datoteke digitalne publikacije kroz distribuciju, te nudi potrošačima interoperabilnost između programske i tehničke podrške za nekodiran tijekom elektroničkih knjiga i drugih publikacija.“ Usprkos tome postavlja se pitanje njegove učinkovitosti i produktivnosti jer nasuprot tome djeluju gigantske platforme koje na suvremenom tržištu nameću svoje formate kao što je Appleov *iBooks* ili Amazonov *MOBI* (Velagić et al., 2017). Osim sadržaja i oblikovanja vizualna predodžba elektroničke knjige uvjetovana je i samim uređajem kao jednim od važnijih razlikovnih elemenata tiskane i e-knjige prema Velagiću (2013). Sadržaj dostupan čitatelju na tiskanoj knjizi neodvojiv je od materijala (papira) i ovisi samo o dostupnosti knjige osobi, dok je sadržaj elektroničke knjige ovisan o prikazu ekrana, a time i uređajem na kojem se ona čita te njegovim programskim sustavom. „Pojedini su uređaji često omogućivali reprodukciju jednog određenog formata, u pravilu onog koji je kao standard želio nametnuti proizvođač uređaja.“ (Velagić et al. 2017) kao i u današnjici kad kompletna usluga podrazumijeva uporabu formata koji je prilagođen samome uređaju.

Specijalizirani uređaji za čitanje elektroničkih knjiga karakteristikama i namjenom prilagođeni su čitanju sa zaslona, a poznati pod nazivom čitači e-knjiga. Kako bi se vjerodostojnije stvorio dojam čitanja *tradicionalnih verzija* knjigā, po Velagić et al. (2017) čitači elektroničke publikacije „su veličinom slični formatu i prosječnoj veličini knjige. Isprava teški i debeli, s vremenom postaju lakši i tanji, dok je sama veličina zaslona ostala ista.“ Čitači elektroničkih knjiga dijele se u dvije temeljne grupacije s obzirom na korištenu tehnologiju prikaza sadržaja: uređaji čija je tehnologija prikaza osnovana na elektroničkoj tinti (*e-ink*); uređaji s drugim tehnologijama prikaza sadržaja (Velagić et al. 2017). Tako bi popularni *Kindle* pripadao prvoj skupini čitača e-knjiga (upravo je njegova prodaja u svijetu 2007. značajno unaprijedila kupovinu elektroničke knjige po Clark i Philipsu (2017)).

Hrvatski nakladnici imaju pritisak ponuditi veći izbor knjiga da bi postotak elektroničke knjige na tržištu bio značajniji i vidljiviji. Samim time cijena e-knjige i elektroničkih čitača dostupnija i prihvatljivija domaćemu čitateljstvu. Lončar (2012) napominje da je za hrvatske knjižnice to ujedno i poticaj da ostvare svoju zadaću stvaranjem novih poslovnih modela koji bi se temeljili na iskustvima razvijenih tržišta elektroničke knjige i bile u skladu sa zahtjevima vlastite sredine i korisnikā.

Nadalje Clark i Philips (2017) referiraju se na recesiju na zapadnim tržištima kada su *online* knjižare doživjele povećani tržišni udio naspram tradicionalnih knjižara. Budući da knjižare nisu držale naslove manjih specijaliziranih nakladnika, internetska prodaja dobro je došla upravo njima jer su tako dobili pristupačnost i inozemnoj čitateljskoj publici. Svakako da tradicionalne knjižare nisu ostale u staroj dominaciji zbog prijelaza čitatelja na mrežno naručivanje tiskanih knjiga, korištenja e-knjiga i zbog fenomena *showrooming*².

Kako upozorava Velagić (2013), rasprava se o nakladništvu elektroničkih knjiga ne može svesti na oblik objavljivanja što čini sami završetak nakladničkog procesa, a glede sumnji da bi elektroničko nakladništvo izbacilo tiskano s tržišta, navodi činjenicu da količina objavljenih tiskanih knjiga na globalnoj razini raste svake godine. Nakladništvo će morati prihvaćati nove tehnologije i sudjelovati u njihovu razvoju prilagođavajući ih svojim, a i tržišnim potrebama.

2.3. Nakladništvo u Hrvatskoj

Hrvatsko nakladništvo može se svrstati u dvije kategorije prema Blažević (2012). Prvu kategoriju činili bi izdavači kojima je primarno nakladništvo ono tradicionalno (tiskano), a elektroničko tek povremeno. Nasuprot njih u drugoj kategoriji bili bi nakladnici koji izdavaju isključivo elektroničkim putem.

Živković (2001) u svojoj knjizi, u kontekstu pregleda o tradicionalnom nakladništvu u Hrvatskoj, polazi od devedesetih godina. Nagli porast broja nakladnika bilježi paralelno s financijskim padom nekad državnih nakladničkih kuća (pr. *Školska knjiga*, *Mladost*, *Znanje* i dr.) koja nastavljaju ostvarivati dijelove programa istih. Navodi se godina 1993. kada je u ISBN sustavu registrirano 353 nakladnika da bi se taj broj u prvoj polovici 1999. povećao za 195 novih nakladnika. Ovdje valja napomenuti da autori često danas jesu i nakladnici svojih djela, tj. objavljuju knjige u vlastitoj nakladi što je financijski povoljniji oblik objavljivanja.

Iako je nakon osamostaljenja rastao broj domaćih izdavača, nakladništvo se nikada nije razvilo u uspješnu industriju. Živković (2001) izdvaja negativne i pozitivne pokazatelje. U negativne ubraja visoku cijenu proizvoda zbog malih naklada, visoke troškove proizvodnje, slabu kupovinu stanovništva, ograničenu zastupljenost tema na tržištu, nedostatak prijevoda domaćih autora/nakladnika u inozemstvu, nesklonost bankarskih usluga i nepostojanje ujednačene knjižarske mreže. Nasuprot njima pozitivni pokazatelji bili bi: brza integracija

² Praksa gledanja nečega što želite kupiti u trgovini, a zatim kasnije kupiti putem interneta, obično po nižoj cijeni (Showrooming, 2024)

Hrvatske u informacijski sustav, više korisnika na Internetu, elektroničko nakladništvo, uvođenje suvremenih tehnika proizvodnje, jačanje poslovnih veza hrvatskih i inozemnih nakladnika.

Prvi proizvodi električkog nakladništva u Hrvatskoj bile su zvučne knjige (zvučna snimka teksta na magnetskoj vrpici, gramofonskoj ploči, kaseti ili kompaktnom disku) prvotno namijenjene mladim naraštajima (bajke, priče za djecu) u drugoj polovici devedesetih godina. Ubrzo se događa prelazak s audio-kaseta na CD-ove te tako 1997. na tržište je puštena prva hrvatska zvučna knjiga na CD-u: *U ovom strašnom času: antologija suvremene hrvatske ratne lirike*. Autorica navodi zanimljivu činjenicu Leksikografskog zavoda koji je već 1996. objavio Ekonomski leksikon na CD-ROM-u kao prva knjiga na CD-ROM-u koja nije bibliografska ili poslovna baza podataka. Iste je godine nekoliko nakladnika nudilo svoje knjige na vlastitim mrežnim stranicama. Danas gotovo da od većih nakladnika nema onog koji nema svoju ponudu mrežno vidljivu.

Živković (2001) piše da se danas nakladnici sve više odlučuju za objavu naslova u elektroničkim oblicima i da je njihov razvoj spor, ali u kontinuiranom rastu. Što je ujedno znak kako hrvatski izdavači pozitivno prihvaćaju novu tehnologiju u industriji.

3. Kratka povijest hrvatskih knjižnica

Prema Hrvatskoj enciklopediji (Knjižnica, 2024) knjižnica ili biblioteka definira se kao „uređena zbirka pisane, tiskane ili druge grafičke, zvučne, vizualne i elektroničke građe (uključujući filmove, fotografije, vrpce, mikrooblike, diskove i računalne datoteke te programe); naziv i za zgradu ili prostor u kojem je zbirka smještena, obično posebno projektiran, izgrađen i opremljen za tu namjenu.“ Knjižnicom upravlja stručno osoblje (knjižničari) koji prikupljaju, odabiru, stručno obrađuju, pohranjuju, zaštićuju i davaju na korištenje dostupnu građu knjižničnog fonda. Stipanov (2015) smatra da knjižnice od svoga nastanka pa do današnjih dana imaju prepoznatljivu oznaku svake sredine kao pokazatelj i rezultat njezine kulturne zrelosti. Njezini se počeci vežu za prostor Mezopotamije (oko 3 000 godina prije Krista), kasnije na Srednji i Daleki istok, Egipat i Mediteran, Grčka i Rimsko Carstvo gdje se izdvaja znamenita Aleksandrijska knjižnica.

Hrvatska enciklopedija dijeli ih na dvije kategorije – s obzirom na sadržaj i s obzirom na korištenje i namjenu. Tako bi nacionalne, sveučilišne i gradske knjižnice spadale u *opće*, a *specijalne* knjižnice bile bi primjerice znanstvene, tehničke, glazbene i dr. *Privatne* su u vlasništvu privatnika i nisu dostupne javnostima, dok su *javne* knjižnice one nacionalne, sveučilišne, školske i ostale.

Nacionalne knjižnice prikupljaju i sadrže onu građu koja je relevantna za određenu državu. „Obveznim, besplatnim primjerkom svake publikacije objavljene u zemlji ona prikuplja svu građu tiskanu ili objavljenu u toj zemlji, a nastoji prikupiti i svu građu o toj zemlji objavljenu bilo gdje u svijetu te građu kojoj su autori građani te zemlje ili pripadnici određenoga naroda.“ (Knjižnica, 2024) Svaka zemlja ima jednu nacionalnu knjižnicu (uz iznimke onih koje ih imaju više pa su neke građu specijalizirale za konkretna područja) i ujedno su to najveće i najznačajnije knjižnice u zemlji koje također imaju odgovornost objave nacionalnih bibliografija. Takvu ulogu u hrvatskoj kulturi i obrazovanju ima Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu koja slovi kao najveća knjižnična ustanova u Republici Hrvatskoj i njezino bibliografsko središte.

Sveučilišne knjižnice svojim su djelovanjem okrenute znanstvenim istraživanjima na visokoobrazovnoj razini, odnosno radu sveučilišnih profesora i ostalih znanstvenika te visokoškolskoj nastavi. Po vrijednosti, raznovrsnosti i veličini zbirke mogu se usporediti s

bogatstvom nacionalnih knjižnica. Kako je istaknuto na mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije, u mnogim zemljama značajne zbirke održavaju knjižnice određenih fakulteta te znanstvenih i istraživačkih institucija pored središnje sveučilišne knjižnice. Za pojam bibliotekarstva pa i informacijskih znanosti bitne su specijalne (stručne) knjižnice koje su doprinijele razvoju baza podataka u knjižničnim informacijskim službama zahvaljujući specijaliziranom sadržaju vlastite građe. (Knjižnica, 2024)

U svojoj knjizi *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj* (2015) Stipanov njihovu pojavu smiješta u ranosrednjovjekovlje, a vezuje uz knjižnicu splitskog kaptola. U sklopu Dioklecijanove palače djelovali su skriptoriji za čiji je rad bila potrebna zbirka rukopisnih dokumenata što je ustvari označilo temelje knjižnice splitske katedrale. I prema Enciklopediji (Knjižnica, 2024) počeci se knjižnica i njihove prakse na području Hrvatske vežu uz srednjovjekovne crkveno-katoličke redove, najviše uz benediktince, franjevce, cistercite, dominikance, isusovce i pavline. „Srednjovjekovne hrvatske biskupije imale su svoje knjižnice, o čem svjedoče najstariji podatci o inventaru knjiga knjižnice Zagrebačke biskupije iz 1394., koja i danas čini poznatu knjižnicu Metropolitana.“ Upravo bi Metropolitana bila najstarija knjižnica u Hrvata po starosti djelovanja (od 11. stoljeća do danas) kako uočava Stipanov (2015). U renesansno doba, pa i kasnije, na glasu su privatne knjižnice domaćih intelektualaca (pr. Marka Marulića, Matije Vlačića Ilirika, Nikole Zrinskog). Međutim većina hrvatskih humanista završile su uglavnom izvan domovine jer su poneki učenjaci toga doba živjeli u inozemstvu gdje su i prikupljali svoje knjižnice te bi ih oporučno ostavljali izvan Hrvatske ili bi bile rasprodane/razdijeljene. (Hebrang Grgić, 2018) Ujedno se tada i javljaju ideje o potrebi javnih knjižnica u društvu od kojih je prva oživjela u Dubrovniku (Stipanov, 2015). Ukinuće pojedinih redova značilo je i zatvaranje samostanskih knjižnica čije su knjige rasprodane ili donirane ili uništene. I dalje prednjači tiskanje djela domaćih autora izvan domovine, poglavito u Veneciji jer, po Hebrang Grgić (2018), Dubrovčani su u Veneciji često tiskali knjige, a tamo su se i prodavale knjige hrvatskih autora i obrnuto. Autorica nadalje objašnjava da Hrvatska u 16. stoljeću nije naročito bogata proizvodnjom knjiga, a druga polovica stoljeća obilježena je raspačavanjem protestantskih knjiga iz tiskare u Urachu koje nisu doživjele veći uspjeh zbog jakog utjecaja Rima i jačanja inkvizicije .

Početkom 17. stoljeća svoje temelje stavlja današnja Nacionalna i sveučilišna knjižnica u obliku ondašnje knjižnice pri isusovačkom kolegiju. Hebrang Grgić ističe da su u ovom

stoljeću postojale brojne privatne knjižnice (pr. obitelji de Cindirs, Marulić, Papalić Marchi i Dumani, Jerolima Kavanjina i dr.) s time da je najveća bila ona Nikole Zrinskog u Čakovcu s više od 800 knjiga u fondu. Na početku 18. stoljeća primjer osivanja javne knjižnice široj javnosti nalazi se u Splitu – *Paštrićeva knjižnica* (nazvana po organizatoru i pokretaču). Stipanov (2015) zaključuje da su se tom knjižnicom mogli služiti barem oni koji su bili obrazovani, a nisu imali vlastite knjižnice. Prosvjetiteljstvo je ostavilo svoga utiska u osnivanju ilirskih čitaonica s istaknutim knjižničnim fondom, a najviše ih se osnovalo u 19. stoljeću (Varaždin, Zagreb, Karlovac, Križevci). U istom stoljeću nastaju stručne knjižnice osnovane uz Arheološki muzej u Splitu, Arheološki muzej u Zagrebu, Trgovačku komoru u Zagrebu, Hrvatski liječnički zbor i Hrvatsko prirodoslovno društvo (Knjižnica, 2024).

Knjižnice veliki pomak rade u 19. stoljeću - „Povećava se i broj tiskovina u njima, a raste im i broj korisnika. S druge strane one se sve više usmjeravaju i specijaliziraju odnosno profiliraju prema potrebama pojedinih vrsta odnosno skupina korisnika pa započinje i proces standardizacije pojedinih postupaka i poslova.“ (Stipanov, 2015) Sličnu misao daje i Hebrang Grgić (2018) po kojoj se u Hrvatskoj u 19. stoljeću intenzivno razvijaju različite vrste knjižnica – znanstvene, specijalne, narodne i školske. Autorica ističe i osnivanje čitaonica u kojima su se okupljali pisci, izdavači i čitatelji, a prva takva nastala je u Varaždinu 1838. (iste su godine osnivane još dvije – u Karlovcu i Zagrebu). Sveukupno je osnovano više od 200 hrvatskih čitaonica. Čitaonice su imale svoja pravila kojima su određeni uvjeti posudbe, članarina, rok posudbe i sl. U sklopu njih pojavio se i prvi plaćeni knjižničar u zagrebačkoj čitaonici Vjekoslav Babukić. Narodne se knjižnice osnivaju početkom dvadesetoga stoljeća, a školske knjižnice nešto ranije. Broj se školskih knjižnica u Hrvatskoj povećao nakon odredbe o obveznome osnivanju prirodoslovnih zbirki i knjižnica u svim školama iz 1849. godine i donošenjem Zakona o školstvu iz 1874. godine. (Hebrang Grgić, 2018) Visokoškolske knjižnice pojavljuju se u prvoj polovici prošloga stoljeća pri novim visokoobrazovnim institucijama. Hrvatska enciklopedija (Knjižnica, 2024) ističe i knjižnicu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti kao općeznanstvene knjižnice osnovane 1867. koja danas sadrži vrijedne antikvitete, zbirke i rukopise te održava suradnje s drugim akademskim ustanovama u svijetu.

Kako Hebrang Grgić tvrdi u knjizi *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*: „Širenjem pismenosti nakon Prvog svejetskog rata raste i broj knjižnica. [...] Za vrijeme NDH na prostoru cijele države bilo je više od 5 000 knjižnica.“ Narodne su knjižnice pod nadzorom Ministarstva prosvjete, školske su otvarane javnosti, a po prvi put se osnivaju odjeli za posebne skupine

korisnika (za djecu i mlade). Sveučilište u Zagrebu polovicom 20. stoljeća broji 207 fakultetskih knjižnica, s fondom od oko pola milijuna svezaka i 23 zaposlena knjižničara. U digitalizaciju je prva krenula NSK kojoj se svake godine pridružuje sve više knjižnica postepenoj i sustavnoj digitalizaciji svojega fonda. Kako Stipanov (2015) primjećuje: „digitalni medij stvoren u knjižnici ili u suradnji s drugim knjižnicama postaje sve dominantniji u sve brojnijim knjižnicama.“

S kraja 20. stoljeća na ovamo hrvatske knjižnice vjerno prate razvoj i modernizaciju djelatnosti te su stručno i organizirano standardizirali svoj rad i svoje djelovanje u dobrobit potreba korisnika. U zaključku svoga pregleda povijesti knjižnica u Hrvatskoj Stipanov (2015) tvrdi da hrvatsko knjižničarstvo sistematično i planski prati razvoj knjižnično-informacijske djelatnosti u svijetu te da nova postignuća primjenjuje u cijeloj svojoj knjižnično-informacijskoj djelatnosti. Naravno sve zahvaljujući hrvatskim knjižničarima koji slove kao glavni promicatelj i nositelj ove djelatnosti.

4. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK)

Prema informaciji o djelatnosti ove institucije na njenim mrežnim stranicama Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) „vodeća je ustanova hrvatske kulture i znanosti i središnja ustanova hrvatskog knjižničkog sustava s funkcijom nacionalne knjižnice Republike Hrvatske i središnje knjižnice Sveučilišta u Zagrebu“ (Povijest, 2024)

Temeljno njezino djelovanje okrenuto je na prikupljanje, čuvanje, obrađivanje, dostupnost korištenja i promicanje nacionalne znanstvene i kulturne baštine uz unaprjeđenje i razvoj hrvatskog knjižničarstva, ali i zadaća joj je usmjerena na nacionalnu bibliografiju, skupne kataloge, unaprjeđenje knjižničarske struke, usavršavanje i obrazovanje knjižničarskih kadrova, koordinacije i unaprjeđivanje rada i suradnje s ostalim knjižnicama u Hrvatskoj (Stipanov, 2015). Jedna od četrnaest točaka koje se nabrajaju pod posebne zadaće i temeljne djelatnosti Knjižnice jest nakladnička, izlagačka i promidžbena djelatnost od kojih će se ovaj rad baviti prvom.

Kao misija Knjižnice navodi se razvijanje zbirka i usluga kojima bi se promicala kulturna i znanstvena baština, a i poticanje na razvoj hrvatskog knjižničkog sustava. Graditi sliku kao inspirativnog izvorišta stjecanja znanja, istraživati i sudjelovati u kulturnom i znanstvenom životu, biti dijelom provedbe digitalne preobrazbe i zelene tranzicije, biti izvor inovacijama i suradnji u području obrađivanja informacijama i građom te aktivno sudjelovati u razvoju knjižnica i usluga nabraja se kao vizija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

4.1. Povijest i razvoj NSK

Kako je istaknuto na mrežnoj stranici Knjižnice, početci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu vezuju se uz isusovački red koji je 1607. godine na Gradecu utemeljio gimnaziju i, najvjerojatnije, knjižnicu koja je od grada Zagreba i hrvatskih staleža dobivala podrške. Slovila je kao najveća knjižnica Sjeverne Hrvatske potkraj 18. stoljeća s ukupno oko 6 000 svezaka građe svoga fonda. Da su se knjige sustavno nabavljale kako bi bile podrška nastavnome procesu doznalo se iz podataka o nabavi. Osim nabavkom knjige su u knjižnicu pristizale i u obliku darova s time da je prvi zabilježen 1615. godine. Zasebna dvorana za knjižnicu podignuta je 1645., a moguće je i to da su postojale i posebne zbirke u drugim prostorijama knjižnice. (Hebrang Grgić, 2018)

Kako se navodi na mrežnim stranicama Knjižnice, veliki doprinos za daljnji razvitak Knjižnice imala je povelja cara Leopolda I., datirana 1669. godine. Tim dokumentom zagrebačka isusovačka gimnazija dobiva akademski stupanj i postaje *Academia Zagrabienensis* što se smatra početkom Zagrebačkog sveučilišta, a time i gimnazijska knjižnica postaje knjižnica Akademije. Hebrang Grgić (2018) spominje sačuvani inventar iz 1773. prema kojemu knjižnica ima oko 6 000 knjiga čime je bila druga najveća knjižnica u sjevernoj Hrvatskoj. Knjige su u inventaru raspoređene u 13 skupina koje su određivale smještaj na policama. Godine 1776. osniva se Kraljevska zagrebačka akademija znanosti kada i knjižnica postaje dijelom njena sastava. Prva veća oporučna ostavština za fond knjižnice od 757 knjiga i 50 rukopisa prepisuje se kanoniku Adamu Baltazaru Krčeliću koji po darovnici zahtijeva da darovana građa bude u dostupnosti široj javnosti.

Na povećanju knjižničkog fonda intezivno su radili zagrebački kanonik grof Josip Sarmage i profesor povijesti Ladislav Žužić sa zamišlju da Akademijina knjižnica bude od općenacionalnog i javnog značaja. „Temelj njezine buduće nacionalne funkcije predstavlja uredba iz 1816. godine, kojom Akademijina knjižnica dobiva pravo na besplatni primjerak svakog izdanja iz Sveučilišne tiskare u Pešti. Time je priznat njezin javni značaj. Službeno je proglašena javnom dvije godine kasnije, kada je, prilikom boravka u Zagrebu, posjećuje car Franjo Josip I.“ (Povijest, 2023) Prema Hebrang Grgić (2018) Knjižnica je, osim kupnjom, nastojala popuniti fond darovima pa je otvoreno pozivala potencijalne darovatelje tako da su joj darovi pojedinaca i ustanova dugo bili glavni način dobave. Knjige je kupovala iz vlastitih sredstava i iz novčanih priloga, a 1850. godine prvi se put spominje i mogućnost zamjene duplikata. Godine 1837. Knjižnica dobiva pravo na obvezatne primjere knjiga koje su tiskane u Hrvatskoj i Slavoniji odlukom Ugarskog namjesničkog vijeća.

Akademijina knjižnica dobiva funkciju sveučilišne knjižnice, ali zadržava karakteristike nacionalne knjižnice osnutkom Sveučilišta u Zagrebu 1874. godine (od tada pa sve do 1918. Knjižnica nosi naziv *Kraljevska sveučilišna knjižnica*). U njezinu se povijest upisuje prvi hrvatski profesionalni knjižničar Ivan Kostrenčić kao prvi ravnatelj Knjižnice koji je dao velik doprinos njezinu daljnjem djelovanju. U vrijeme njegova mandata pamte se dva značajna otkupa drugih knjižnica – otkupljuje knjižnicu bana Nikole Zrinskog i knjižnicu Ljudevita Gaja. Osim otkupa u tom periodu Knjižnica širi fond vrijednim knjigama i rukopisima dobivenim ujedinjenjem s knjižnicom Narodnog muzeja.

Današnja NSK može se pohvaliti činjenicom da je 1913. godine izgrađena zgrada isključivo za knjižnicu na ovom području Europe s adresom na Marulićevu trgu. U preseljenju sudjelovao je Velimir Deželić koji je „izradio raspored struka za prvi stručni katalog dostupan javnosti.“ Od 1915. u prostorima knjižnice čuva se i Knjižnica Zagrebačke nadbiskupije *Metropolitana*.

Sveučilišna knjižnica 1943. mijenja ime u *Hrvatska narodna i sveučilišna knjižnica* kada se i odvaja od Sveučilišta u Zagrebu i postaje upotpunosti samostalna ustanova čime i njezina nacionalna funkcija od onda jača. „Tako u skladu sa Saveznom uredbom iz 1947. godine Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske proglašava Sveučilišnu knjižnicu središnjom knjižnicom Hrvatske, što je zapravo bila istoznačnica za nacionalnu knjižnicu Hrvatske“ (Stipanov, 2015). U drugoj polovici 20. stoljeća NSK nosi status matične knjižnice Republike Hrvatske i matične knjižnice za sve vrste knjižnica. Nacionalna i sveučilišna knjižnica današnju zgradu dobila je svečanim otvorenjem 28. svibnja 1995. godine, a od 1997. nosi naziv *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu* kojim aludira na dvocentričnost svoje uloge – središnje knjižnice Republike Hrvatske i knjižnice Sveučilišta u Zagrebu.

Stipanov (2015) ističe da NSK od početka devedesetih postaje u punom značenju riječi hrvatska nacionalna knjižnica i po tome što je u svojem nacionalnom fondu jednako uvrstila i sav dotadašnji hrvatski iseljenički tisak koji od tada redovito prima u građu bez ograničenja. Knjižnica je i prva započela informatizaciju hrvatskih knjižnica pa tako izradila prvi knjižnični program prvenstveno za obradu i izradu nacionalnih bibliografija.

4.2. NSK i nakladnici

U sklopu institucije djeluju nacionalni uredi za nakladnike koji pomoću svojih jedinstvenih modela poslovanja pružaju usluge za suvremene i aktualne potrebe domaćih nakladnika. Nacionalni se uredi dijele na *Hrvatski ured za ISBN, ISSN ured za Hrvatsku, Hrvatski ured za ISMN, Hrvatski ured za DOI, Središnji nacionalni CIP ured*. Svi sljedeći podaci o uredima za nakladnike pri NSK preuzeti su s njene mrežne stranice (Nakladnici, 2023).

Hrvatski ured za ISBN djeluje pri NSK kao središnji ured u Republici Hrvatskoj u sklopu međunarodnog sustava ISBN-a s ciljem učlanjenja i popisa nakladnika knjiga i drugih omeđenih publikacija. Održava i modernizira podatke o njima u Međunarodnom Upisniku nakladnika knjiga i dodjeljuje ISBN jedinstvene brojeve knjigama i drugim omeđenim

publikacijama. Ured funkcionira prema pravilima međunarodnoga sustava ISBN-a, odnosno po sustavu broječanoga označivanja čime se nedvosmisleno identificiraju knjige i ostale omeđene publikacije.

Strukturu ISBN-a (*International Standard Book Number*) čini akronim *ISBN* i trinaest znamenaka koje su odijeljene u pet grupacija između kojih je pravopisni znak spojnica. Prva se skupina sastoji od troznamenastoga prefiksa, oznaka za nacionalnu, zemljopisnu ili jezičnu skupinu jest druga, a treća je oznaka nakladnika, četvrta će biti publicistička oznaka te peta kao kontrolni broj.

Nacionalni ured u Republici Hrvatskoj za identifikaciju serijskih publikacija i druge neomeđene građe zove se ISSN ured za Hrvatsku. ISSN (*International Standard Serial Number*) je međunarodni standardni broj serijske publikacije i druge neomeđene građe pomoću kojeg se ista definira neovisno o državi objavljivanja, jeziku, pismu i dr. U publikacijama se ISSN bilježi najprije u obliku akronima *ISSN* na koji se nadovezuje slijed od dvije skupine od četiri znamenke između kojih je spojnica, s time da je posljednja znamenka kontrolna. Glavna mu je zadaća dodijeliti jedinstvenu identifikaciju serijskih publikacija i ostale neomeđene građe u okviru univerzalne bibliografske kontrole. ISSN dodjeljuje ISSN ured za Hrvatsku koji, osim toga, stvara i održava zapise o hrvatskim serijskim publikacijama i drugoj neomeđenoj građi koja se nalazi u Upisniku ISSN-a; uredništvima pruža pomoć glede pokretanja i uređivanja serijskih publikacija i ostale neomeđene građe; te dodjeljuje broječane nizove za crtične kodove.

Hrvatske nakladnike notirane glazbe popisuje i učlanjuje Hrvatski ured za ISMN koji radi po pravilima međunarodnog sustava ISMN-a kojim se jednoznačno definira notirana glazba (dionice, antologije, partiture, zbirke skladbi, tekstovi pjesama objavljenih s notiranom glazbom i sl.). Uz to dodjeljuje ISMN i održava te osuvremenjuje podatke o istima. Akronim *ISMN* (iz engleskog jezika *International Standard Music Number*) i četiri skupine znamenaka (sveukupno trinaest znamenaka) međusobno odvojenih spojnicom tvore strukturu ISMN-a.

Funkcija Hrvatskog ureda za DOI kao nacionalnog registracijskog ureda koncentrirana je u administraciji između hrvatskih nakladnika i registracijske agencije *Crossref*, odnosno bavi se učlanjivanjem, osiguravanjem tehničke podrške, plaćanjem računa u ime nakladnika i promidžbom sustava. *Digital Object Identifier* sažet je u akronim *DOI* koji ne nosi značenje i ne uključuje podatke o sadržaju ili porijeklu publikacije da bi predstavljao pravno prihvatljiv dokaz vlasništva autorskih prava nad identificiranim objektom. Dodjeljuje se jednomu predmetu (koji smije imati samo jedan DOI), a jednom kada je DOI registriran ne može se

ukloniti. Knjižničarstvo i izdavaštvo koristi digitalni identifikator objekta zbog identifikacije građe neovisno o njenoj vrsti (s naglaskom da ne zamjenjuje ni jedan drugi identifikator pod kojim je građa).

Cataloguing in publication (CIP) na hrvatski se prevodi kao *katalogizacija u publikaciji*, a označava program izrade preliminarnih, skraćenih kataložnih zapisa (CIP zapisa) za publikacije koje su u pripremi za tisak. Osim podataka o publikaciji (naslov, autorstvo, uredništvo, ilustrator, prevoditelj i dr.) CIP zapis donosi relevantne podatke kao što je ime naklade, mjesto i godina objavljivanja, napomene, materijalni opis publikacije i ostale bibliografske podatke. CIP zapis izrađuje se neposredno prije tiskanja (izdavanja) publikacije na osnovi grafički pripremljene publikacije za tisak. U opisu CIP-a navodi se još i CIP bilten – pojam koji obuhvaća serijsku publikaciju koja prikazuje sveukupnu proizvodnju CIP zapisa izrađenih u mjesecu za koji se bilten objavljuje (uglavnom izlazi jednom mjesečno elektronski).

Prema internetskoj stranici Nacionalne i sveučilišne knjižnice (Nakladnici, 2023): „U nacionalnim uredima za ISBN, ISMN, ISSN i DOI nakladnici mogu dobiti navedene identifikatore za publikacije i članke u časopisima koje izdaju, a u Središnjem nacionalnom CIP uredu mogu izraditi CIP zapise i dobiti CIP identifikacijske brojeve za knjige koje su u pripremi za tisak“

4.3. Publikacije Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Vodeći se mrežnom stranicom Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu gdje se može vidjeti dostupnost njena fonda i zbirki, u padajućem izborniku *Publikacije NSK* nude se mogućnosti u uvid tiskanih izdanja, elektroničkih izdanja i posebno za *Glas NSK* kao časopis knjižnice. Najbrojnije su tiskane publikacije koje su podijeljene u skupine za jednostavnije pretraživanje, zatim su po brojnosti elektroničke publikacije pa onda *Glas NSK*. Neke su publikacije nastale u sunakladničkim projektima što „jača međuinstitucijsku suradnju u kulturi i znanosti“. U nastavku je opisana nakladnička djelatnost Knjižnice na temelju podataka dostupnih na mrežnim stranicama NSK (Publikacije, 2023).

4.3.1. Tiskane publikacije

Kao što je već istaknuto, najviše se publikacija nalazi u ovoj kategoriji publikacija NSK. Za tiskane publikacije na stranici su dostupni sljedeći podaci: naziv publikacije, fotografija naslovnice, podatak o odgovornosti, nakladnik/ci, godina izdanja, ISBN(-ovi), cijena izražena

u eurima i kunama te opcija za narudžbu (koja vodi na novu stranicu gdje se popunjava Narudžbenica za publikacije NSK). Tiskane se publikacije mogu pregledati po grupacijama: *Sve tiskane publikacije, Bibliografije, katalogi, bilteni, Katalogi izložbi, Likovne monografije, Priručnici, Tiskane publikacije.*

Potkategorija *Tiskane publikacije* svojim je korpusom najmanja u kategoriji Tiskanih publikacija nakon Priručnika. Od njih devet za narudžbu ih je dostupno šest; pored ostalih publikacija istaknuto je da je naklada u potpunosti rasprodana. Za uočiti je da je pet publikacija starog datiranja (gledajući na prvobitnu godinu izdanja, ne pretisak), odnosno pripadaju starijoj hrvatskoj književnosti i ujedno su najskuplji (cijene u eurima kreću se od 8,94 do 92,91). U tom je slučaju riječ o pretiscima – *Hrvatski pravopis: po određenju kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu* (1892.), *Dva pira* (1864.)³; faksimilnim izdanjima s transliteracijom – *Artikuli ili deli prave stare krstjanske vere* (1562.), *Oficij rimski* (1530.) i transkripciji – *Korizmenjak* (1508.).

Ostale četiri publikacije izdane su unazad zadnjih dvanaest godina (u periodu od 2012. do 2022.) – *Tolle lege : za slobodu čitanja* (2012.), *Hrvatski ćirilički molitvenik 1512. : u povodu 500. obljetnice izlaska Molitvenika* (2013.), *Teorija informacijske znanosti (treće dopunjeno izdanje)* (2014.), *Povijest prve javne knjižnice na hrvatskome tlu (1463.) : knjižnica samostana sv. Dominika u Dubrovniku u okviru humanističkih gibanja u XV. I XVI. stoljeću* (2022.). Cijene navedenih izdanja u intervalu su od 19,91 do 41,81 eura.

Kao najmanja podkategorija u kategoriji *Tiskane publikacije* jer se sastoji od osam publikacija, *Priručnici* u ponudi imaju sedam naklada dostupnih za prodaju, odnosno za narudžbu; samo jedna naklada upotpunosti je rasprodana (*Univerzalna decimalna klasifikacija II dio: Prirodne i primijenjene znanosti* (2007.)). Sedam je publikacija usko vezano za strukovno područje bibliotekarstva (*Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije* (2015.), *Univerzalna decimalna klasifikacija – skraćeno izdanje* (2013.), *Univerzalna decimalna klasifikacija I dio: Društvene i humanističke znanosti* (2005.), *Univerzalna decimalna klasifikacija II dio: Prirodne i primijenjene znanosti* (2007.), *Priručnik za UNIMARC : bibliografski format* (1999.), *Knjižnica osnovne škole* (1993.), *Cenzura u knjižnicama* (1992.)). Jedino je *Diplomatsko i konzularno pravo* (1997.) izvan knjižničarskog zanimanja.

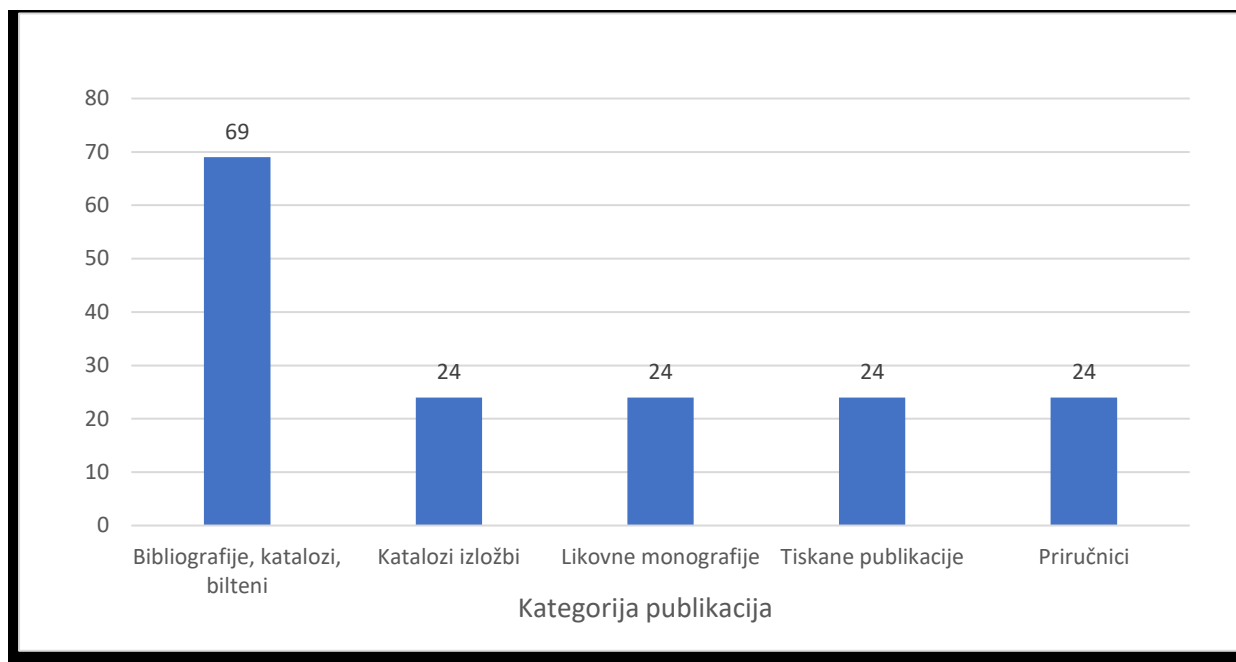
³ Roman je objavljivan u nastavcima 1864. u časopisu *Domobran*. (Jarnević, Dragojla, 2024.)

Glede monografija likovnih umjetnosti u izdanjima NSK broje se monografije o slikarstvu (pr. *Hymnodia to mou somati (Pjesma mome tijelu) : slike i objekti* (2001.)), arhitekturi (pr. *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja* (1995.)), grafici (pr. *Čavrk : grafike = graphic works* (2005.)), plakatima (pr. *Hrvatski plakat do 1940.* (1999.)), izložbama (pr. *Od Klovića i Rembrandta do Warhola i Picelja : izložba povodom 90. obljetnice Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 8. prosinac 2009. – 31. siječnja 2010.* (2009.)), i o pojedinačnim umjetnicima (pr. *Nevenka Arbanas* (1997.)). Također je i ova zbirka građe dostupna za kupnju (osim rasprodane naklade *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu : 1607. – 2007. : u povodu 400. obljetnice* (2007.)); najjeftinija likovna monografija iznosi 5,57 eura, dok će dvije najskuplje imati cijenu od 96,22 eura.

Od dostupnih kataloga izložbi jedan katalog *Daleko su moji škoji – katalog uz izložbu* omogućen je za mrežno preuzimanje (digitaliziran je), tj. nije ga potrebno kupiti na mrežnoj stranici NSK, dok kod ostatka fonda publikacije Kataloga izložbi nije takav slučaj. Publikacija *Katalozi izložbi* sastoji se od osamnaest kataloga s razmjerom cijena od 2,79 do 59,73 eura. U pravilu katalogi sadrže popis izloženih predmeta koji su bili postavljeni u prostoru Knjižnice za vrijeme trajanja određene izložbe i općenite podatke o samoj izložbi. Na osnovi naslova kataloga (njihovih namjena) može se razabrati raznovrsnost tema izložaba (od kojih je jedna i međunarodna putujuća izložba): domaća i svjetska književnost, povijest, publicistika i novinarstvo, poljoprivreda, arhitektura.

Ostale vrste kataloga spadaju u posebnu grupaciju zajedno s bibliografijama i biltenima. Najveća je opsegom građe ova podkategorija (*Bibliografije, katalogi, bilteni*) s ukupno 69 publikacija prikazanih na mrežnoj stranici. Uz nekolicinu naziva publikacija istaknuta je vrsta građe primjerice *Katalog Zbirke knjiga gradišćanskih Hrvata Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu* (2010.). Kod većine omeđenih djela ove skupine to nije slučaj te se shodno tome želi istaknuti da sljedeće navedene brojke ne garantiraju točnost zbog nesigurnosti autorice rada u njihovo uvrštavanje u jednu od tri vrste publikacija – bibliografije, katalogi, bilteni – bibliografije čine 51 rad, 26 je kataloga, a biltena samo dva. U ovoj podkategoriji četiri naklade rasprodane su i nisu dostupne za narudžbu (*Krleža MMI : zbornik radova s Okruglog stola* (2003.), *Album hrvatske ćirilice u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu* (2018.), *Prilog za bibliografiju hrvatskoga školskog knjižničarstva* (2018.), *Prilog za bibliografiju novijeg hrvatskoga školskog knjižničarstva* (2014.)).

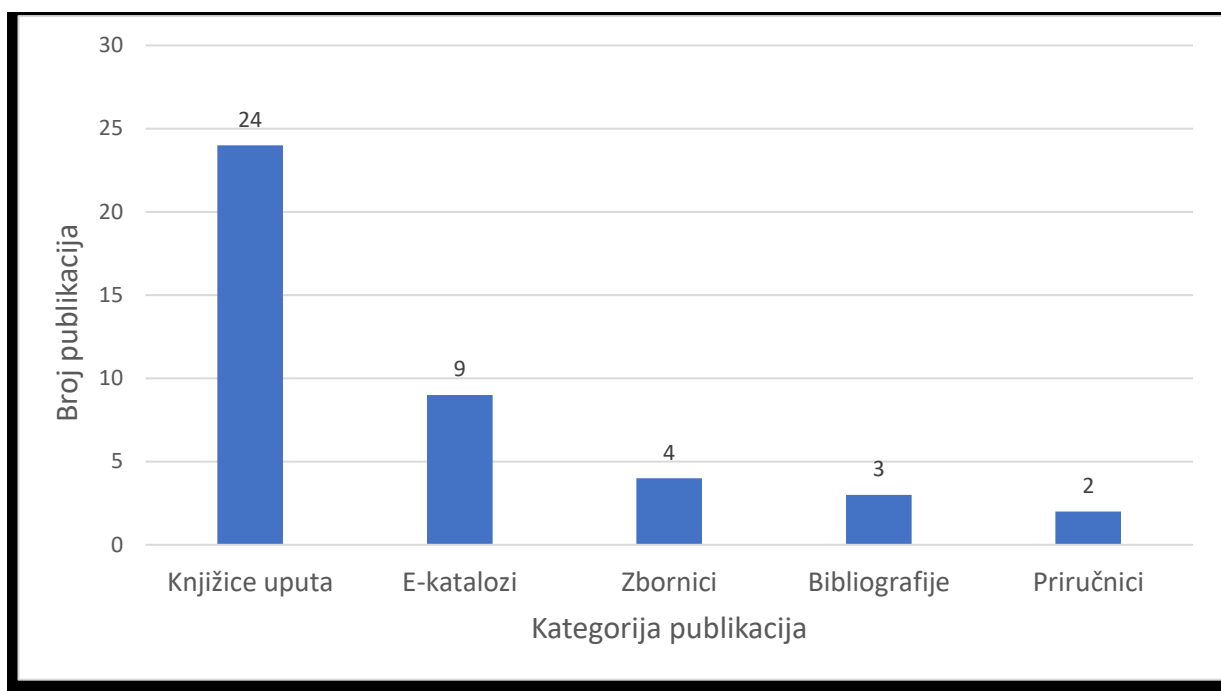
Broj tiskanih publikacija po kategorijama grafički je prikazan gdje je i slikovno vidljivo da posljednja objašnjena potkategorija dominira na mrežnoj stranici Knjižnice:

Grafikon 1. Brojnost tiskanih publikacija po kategorijama

4.3.2. Elektroničke publikacije

Kategorija publikacija dostupnih samo u elektroničkom obliku za besplatno preuzimanje čini rubriku *Elektroničke publikacije* u izdanjima Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Mrežna stranica NSK nudi 44 djela različite građe i različitih tematskih područja – bibliografije, e-katalozi, priručnici, uputstva, zbornici radova. Međutim kod četiriju naklada ove kategorije specifična je situacija jer se radi o DVD-u/CD-ROM-ima (*Od Klovića i Rembrandta do Warhola i Picelja – virtualna šetnja multimedijalni interaktivni DVD* (2013.), *CD-ROM CROATICA: Hrvatski tisak 1990/1993 i Hrvatski crtež* (1995.), *Hrvatska bibliografija na CD-ROM-u: Niz A – Knjige: 1990-2002. II IZDANJE* (2004.), *Hrvatska bibliografija na CD-ROM-u: Niz A – Knjige: 1990-2004.* (2006.)) kojemu se može pristupiti narudžbom, ali ne i preuzimanjem. Najzastupljenije su knjižice uputa (24), zatim e-katalozi (9), zbornici (4) pa bibliografije (3) te priručnici (2) kako je i prikazano na Grafikonu 2.:

Grafikon 2. Brojnost elektroničkih publikacija po kategorijama

4.3.3. Glas NSK

Posebno odjeljenje u izdavaštvu Knjižnice ima *Glas NSK*. Časopis Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu *Glas NSK* donosi djelatnosti i fond Knjižnice, a ujedno i njezin doprinos knjižničarskoj struci i akademskoj zajednici. Tematika brojeva časopisa odnose se na bibliotekarstvo i generalno informacijske znanosti i kulturu. Poseban fokus stavljen je na promicanje i čuvanje hrvatske nacionalne kulture i znanstvene baštine. U tiskanom i elektroničkom obliku izlazi jednom na godinu. Sažetci tekstova u časopisu na engleskom su jeziku. (Publikacije, 2023) Na internetskoj stranici Knjižnice može se vidjeti trenutni urednički tim, *e-mail* adresa uredništva, dva ISSN-a (za tiskano i *online* izdanje). Posljednji broj časopisa izašao je 2024. kao dvadeseti broj, no u elektroničkom izdanju dostupno je samo posljednjih osam brojeva (2017.–2024.) s time da jedino petnaesti broj (2019. godina) ima samo fotografiju naslovne stranice dok je ostatak časopisa nedostupan. Svaki broj mrežno dostupan dvojezičan je (na hrvatskom i engleskom jeziku), u boji s istim grafičkim dizajnom. U Tablici 1. navedeni su podaci za brojeve Glasa NSK s mrežne stranice NSK:

Broj i godina izdanja <i>Glasa NSK</i>	Glavna urednica	Tema broja	Broj stranica
Br. 20, 2024.	Dobrića Zvonarek	Projekt e-Sveučilišta: projektna dionica NSK	98
Br. 19, 2023.	Nela Marasović	CroAtrium: multimedijски lab nacionalne zbirke <i>Croatica</i>	90
Br. 18, 2022.	Nela Marasović	Nova Strategija razvoja Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu	92
Br. 17, 2021.	Nela Marasović	Odgovor knjižnica na krizu uzrokovanu pandemijom bolesti COVID-19	126
Br. 16, 2020.	Nela Marasović	NSK kao središnji prostor za provedbu aktivnosti predsjedanja Republike Hrvatske Vijećem Europske unije 2020. godine	115
Br. 15, 2019.	Nedostupno	Kulturna baština – hrvatska glagoljica	Nedostupno
Br. 14, 2017./2018.	Davorka Pšenica	Nabava elektroničkih izvora informacija	102
Br. 13, 2017.	Davorka Pšenica	Projekt <i>Povećanje pristupa elektroničkim izvorima znanstvenih i stručnih informacija – e-Izvor</i>	86

Tablica 1. Određeni podaci o dostupnim brojevima Glasa NSK

5. Zaključak

Izdavačka djelatnost Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu ima nezanemarivu ulogu u očuvanju i promicanju bogate hrvatske kulturne i intelektualne baštine. Izradom i diseminacijom široke lepeze publikacija, uključujući povijesne rukopise, književna djela, akademska istraživanja i suvremenu literaturu, knjižnica osigurava da povijesni i suvremeni glasovi Hrvatske budu dostupni široj publici. Ovo nastojanje ne samo da podupire obrazovno i kulturno obogaćivanje javnosti, već također potiče dublje razumijevanje i uvažavanje naslijeđa nacije.

Proučenom građom koju je NSK izdala u svome nakladništvu dokazuje se da ova institucija teži toj djelatnosti i sklona ju je odrađivati u partnerstvu s drugim nakladnicima/institucijama. Ujedno se time dodatno razbija stigma da je Knjižnica isključivo pasivna ustanova s primarnom funkcijom posudbe svoje građe. Također je bitno istaknuti da i u izdavaštvu ostaje u korak s modernizacijom te omogućava kako i tiskane tako i digitalizirane publikacije u vlastitoj nakladi.

Ovakav dinamičan pristup izdavaštvu naglašava predanost knjižnice unapređenju znanja, poticanju intelektualnog razvoja i očuvanju kulturnog identiteta Hrvatske za buduće generacije. Tekući napor u ovom području odražavaju predanost knjižnice svojoj misiji i njezinoj ključnoj ulozi kao čuvara nacionalnog sjećanja i svjetionika učenja.

6. Literatura

Blažević, I. (2012) *Pripremljenost hrvatskog tržišta za e-nakladništvo*. Diplomski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:696785> (pristupljeno 31.05.2024.)

Clark, C., Phillips A. (2017) *O nakladništvu iznutra*. Zagreb. Osijek. Hrvatska sveučilišna naklada i Filozofski fakultet u Osijeku

Djelatnosti (2023) Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na: [Djelatnosti - Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu \(nsk.hr\)](#) (pristupljeno 24. 5. 2024.)

EPUB (2024) Dostupno na: [EPUB 3.3 \(w3.org\)](#) (pristupljeno 11. 5. 2024.)

Hebrang Grgić, I. (2018) *Kratka povijest knjižnica i nakladnika : s kodovima i aplikacijom*. Zagreb. Naklada Ljevak

Hebrang Grgić, I., Barbarić, A. (2023) *Ni s kućom ni bez kuće : nakladnička djelatnost Hrvata u Novome Zelandu*. [online]. Zagreb. Naklada Ljevak. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:270:957918> (pristupljeno 20.6.2024.)

International Digital Publishing Forum (2017) Dostupno na: [International Digital Publishing Forum | The Trade and Standards Organization for the Digital Publishing Industry \(idpf.org\)](#) (pristupljeno 11. 5. 2024.)

Jarnević, Dragojla. (2024) *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/jarnevica-dragojla> (pristupljeno 27.5.2024.)

Knjižnica (2024) *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/knjiznica> (pristupljeno 29.5.2024.)

Lončar, M. (2013) *Elektronička knjiga i elektronički čitač i kao nova usluga : iskustva i perspektive*, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56(3), str. 101-126. Dostupno na: [Elektronička knjiga i elektronički čitač i kao nova usluga : iskustva i perspektive \(srce.hr\)](#) (pristupljeno 12. 5.2024.)

Nakladnici (2023) Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, mrežna stranica. Dostupno na: [Nakladnici - Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu \(nsk.hr\)](#) (pristupljeno 24. 5. 2024.)

Nakladništvo (2024) *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/nakladništvo> (pristupljeno 2. 5. 2024.)

Povijest (2023) Nacionalna i sveučilišna knjižnica, mrežna stranica. Dostupno na: [Povijest - Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu \(nsk.hr\)](#) (pristupljeno 20. 5. 2024.)

Pravilnik o uvjetima za upis u upisnik pružatelja elektroničkih publikacija (2024) Narodne novine, mrežno izdanje. Dostupno na: [Pravilnik o uvjetima za upis u Upisnik pružatelja elektroničkih publikacija \(nn.hr\)](#) (pristupljeno 2. 5. 2024)

Project Gutenberg (2024) Dostupno na: [Free eBooks | Project Gutenberg](#) (pristupljeno 10. 5. 2024.)

Publikacije (2023) Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, mrežna stranica. Dostupno na: [Publikacije - Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu \(nsk.hr\)](#) (pristupljeno 27. 5. 2024.)

Stipanov, J. (2015) *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj – od početka do današnjih dana*, Zagreb, Školska knjiga

Sudarević, A. (2018) *Elektronička knjiga i marketing elektroničkog nakladništva u Hrvatskoj*, *Knjižničarstvo*, 22(1-2), str. 77-96. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239618> (pristupljeno 10. 5. 2024.)

Velagić, Z. (2013) *Uvod u nakladništvo*. Osijek. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Odsjek za informacijske znanosti

Velagić, Z., Jakopec, T., Pehar, F., Selthofer, J. (2017) *Elektroničko nakladništvo?* Zagreb. Ljevak

Živković, D. (2001) *Elektronička knjiga*. Zagreb. Multigraf

Nakladnička djelatnost Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: kratki pregled

Sažetak

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) djeluje kao vodeća ustanova hrvatskog knjižničnog sustava s funkcijom središnje knjižnice Sveučilišta u Zagrebu i nacionalne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Ovaj će rad dati pregled nakladničke djelatnosti NSK (objavljivanje knjiga i serijskih publikacija u tiskanom i elektroničkom obliku). Kao jedna od vodećih kulturnih nacionalnih ustanova, pri NSK djeluju nacionalni uredi za nakladnike (Hrvatski ured za ISBN, ISSN ured za Hrvatsku, Hrvatski ured za ISMN, Hrvatski ured za DOI, Središnji nacionalni CIP ured) čije će se djelovanje također sažeto prikazati u radu. Analiziranjem literature i proučavanjem nakladničkog rada NSK u radu se donosi pregled Nacionalne i sveučilišne knjižnice iz aspekta nakladničke institucije kojoj je jedna od važnijih djelatnosti stvaranje i kontinuirano objavljivanje tekuće i retrospektivne nacionalne bibliografije o izdavačkoj reprodukciji RH.

Ključne riječi: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, nakladništvo, elektroničko nakladništvo, knjižnice

Publishing activities of the National and University Library in Zagreb: short review

Summary

The National and University Library in Zagreb (NSK) is as the leading institution of the Croatian library system and functions as the central library of the University of Zagreb and the national library in the Republic of Croatia. This paper will provide an overview of NSK's publishing activities (publishing of books and serial publications in printed and electronic form). As one of the leading national cultural institutions, the NSK has national offices for publishers (Croatian ISBN Agency, ISSN Centre for Croatia, The Croatian ISMN Agency, Croatian DOI Office, Cataloguing-in-publication programme) whose activities will also be abridged in the paper. By analyzing the literature and studying the publishing work of NSK, the paper provides an overview of the National and University Library from the perspective of a publishing institution, one of the most important activities of which is the creation and continuous publication of current and retrospective national bibliography on publishing reproduction of the Republic of Croatia.

Key words: National and University Library in Zagreb, publishing, electronic publishing, libraries